

САША С. МАРКОВИЋ*
ЖЕЉКО У. ВУЧКОВИЋ**
Педагошки факултет у Сомбору
Сомбор

УДК 94(497.113):323.1(=163.41)
Монографска студија
Примљен: 15.09.2017
Одобрен: 30.10.2017
Страна: 201-210

КОМПРАДОРСКА ИСКУШЕЊА ЕЛИТЕ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА ИДЕНТИТЕТ СРБА У ВОЈВОДИНИ – ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ

Сажетак: Наредне године навршава се 170 година од формирања Војводства српског, односно Војводине као територијално-административне целине Срба на простору Хабзбуршког царства. Овај догађаја одиграо се у време револуционарних превирања у царству и био је последица јачања српске националне идеје и аутономних погледа у околностима вишенационалне државе. Првобитни успех, услед следа историјских догађаја и интереса Монархије преиначен је у верско-просветну аутономију ограниченог домета. У том контексту национални романтизам који је промовисан у делатности српских политичара и омладине, либерално орјентисаних био је неприхватљив за нову националну и државну политику сада дуалне монархије – Аустро-Угарске. Упркос визији слободне српске националне државе, знатан део ондашње српске елите био је спреман да идеје о слободи напусти и прилагоди се политичкој реалности. Међу њима било је и оних који су из лојалности прелазили у подаништво често и одричући се свог националног идентитета. Њихови ставови били су изложени критици родољубивих представника српске политичке елите, али су они, из себи својствених разлога и интереса остали доследни у прилагођавању до асимилације. Развој политичке историје у овом правцу указивао је на нестабилни идентитет и доприносио је продору хипокризије која опет може да дестабилизује геополитичку ситуацију.

Кључне речи: елита, политика, вредност, слабост, идентитет

Живот Срба на простору Хабзбуршке монархије касније Аустро-Угарске монархије, до њеног нестанка био је оптерећен бројним искушењима чије је трајање правазилазило и вишевековни временски период. Обесправљени од Отоманске империје, и склони несигурном савезништву са Аустријом, а све ради коначне слободе и обнове самосталне државе узорно окренуте средњевековној држави Немањића, Срби са простора својих завичаја су често историјски ризиковали и најчешће трпели услед неуспеха због превеликог ризика.

* milnik.markovic@gmail.com

** zeljko.sombor@yahoo.com

Потискивање Срба у правцу југ-север, имао је и данас има далекосежне последице по геополитички положај и директно је повезан са националном дискриминацијом али и демографском девастацијом српског народа. Познајући историју народа на Балканском полуострву и њихову изложеност разним милитантно-освајачким насртајима, није било мудро за очекивати да ће Срби бити предмет освајачки мање усмерене пажње. Почетком 19. века, када борба за државну самосталност добија на значају и када се развија национална идеја, Срби, из разлога живота у будућности, све више траже своје узоре у прошлости. Почињу да се подржавају истраживања прошлости која би требала да дају јаснију слику о историјском путу Срба, њиховом току и местима успешног премошћавања кризних и тешких ситуација. Уз ослонац на очуван идентитет у традицији Српске православне цркве, Срби су прихватили и процес модернизације и суочили се са просветитељством и његовим захтевима за секуларизацијом друштва. Отпор који је том приликом пружан није значајно доминацију традиције до њене мистификације, већ забринутост која је спутавала неке постојеће обрасце просветитељске делатности који су, ударом на цркву могли да уруше континуитет очуваног српског идентитета. Промене су прихватили водеће интелектуалци и у црквеним круговима попут Павла Платона Атанацковића¹ и покушавали су да разумеју аргумент критике упућен манифестацији клерикализма.² Револуционарне године 1848/49. као прилично закаснили, али ипак остварени одјек Француске буржоаске револуције утицале су и на развој националне идеје код Срба „пречана“. Мајска скупштина 1848. у Сремским Карловцима била је практични народни и политички догађај који је сведочио о институционалом и одговорном развоју идеје о самосталној српској држави. Вештина, али пре свега перфидност Аустријске дипломатије редуковали су интерес српских револуционара и, временом потчинице њене националне амбиције. Бројни представници српске елите су на централистичку одлучност Беча одговорили изразима лојалности – што је донекле било и разумљиво, али су многи постали и конформисти без ограничења. Један, потцењивачки никако занемарљив део српске елите је тумачио да је критичко мишљење, које и у актуелној интерпретацији укључује вредност интелектуалног поштења и отворености, аутономије и самокритичности, преданост потрази за истином и осетљивост на контекст (Ennis, 2011) постало оптерећујући баласт у личној амбицији, привилегијама, државном напредовању и материјалном благостању. Суочавање са овим проблемима захтевало је велику одговорност и било је повезано са ризиком друштвеног одбацивања и наметнуте анонимности. Постојећа претња, уколико се није довољно озбиљно узимала у обзир могла је да прерасте у свакидашње очекивано стање чија је крајња последица могла да буде асимилација српске грађанске елите, а потом и обезглављеног народа. Ипак, иако је таква тенденција бележила своје континуирано присуство, поне-

¹ „Старина ваља да се течаемь времена прегледа и чисти но не ваља да се брзоплетно мњя, крњя, шкопи“; Платон Атанацковић, *Принось родолюбивыхъ мыслій на жертвеникъ народнога напредка*, у Новом Саду, 1864.

² „Али у целини беше наше калуђерство без систематског и солидног образовања, без науке, те због тога и без дубљег душевног живота, без виших идеја, без тежње за интензивнијом културом...“; Тихомир Остојић, *Живот Доситеја Обрадовића*, Књижара С.Б. Цвијановића, Београд, 1911, стр. 124.

кад и бујање, на њу су упозоравали нарочито млади људи, либерално орјентисани и национално-романтичарски задојени. Национално усхићење било је усредсређено на развоју појма народности који је, заправо највиши облик остварења националне идеје. „Народност је вечна љубав за слободу, за право на напредак.“ (Скерлић, 1906) Био је то поглед у будућност који је намеравао да све инспиреше надахнућем народног јединства и слободарске мисије. „Први и главни задатак омладине састојао се у буђењу народне свести и патриотског одушевљења.“ (Јовановић, 1923: 394) Идејни творац националног романтизма био је Владимир Јовановић (1833 – 1922.)³ У својим чланцима и иступима, Јовановић је упозоравао на компрадорске склоности српске интелектуалне елите и, уз демонстрацију трезвеног погледа се залагао за одговоран приступ који се суочава са проблемима и не подлеже утицајима. „Мудрост налаже да се у несрећи глава погне, али не толико да се под њом сломије, него да она прелети преко ње. Дух који подиже народ из несреће, није онај који само сноси зло и повија се за околностима, него је онај који се одупире злу, и тежи да над околностима влада. Мудровање о спољашњим условима опстанка иде само на то, да се прикупи снага за одсудни час; а не никако на то, да се она жива сатре и сахрани.“⁴ Последица неуспеха у одговорном и уравнотеженом приступу националној идеји и самосталној државној доктрини биле су видљиве, пре свега у политичком и страначком животу код Срба. „Партајско интриговање“⁵ је превладало над развојем политичке мисли која је била утемељена на образовању и новим сазнањима. „Клике“, како је Владимир Јовановић називао разноврсно страначко удруживање било је прибежиште утилитариста, а не искрених поборника друштвених идеја. Не мали број „клика“⁶ сведочио је о успешном прилагођавању кетманског карактера који „на широком пољу властољубивости, саможивости, страсти и грехова таборе противу општег интереса и јавне правде.“⁷ Оваква непривратљива ситуација у политичком животу Срба била је последица потпуног удаљавања представника српске политичке елите од изворних вредности сопственог народа и прихватања ставова других народа. Ти „готовани“ који „чекају да све готово споља дође“, својим активностима су нарушили традиционални систем вредности на који Омладинац треба да се ослони, а чија је персонификација био термин „Србенда“⁸. „У јавном животу Србенда хоће да се троши на опште народне потребе и на оно што је свему

³ Ближе види и: Андрија Стојковић, *Филозофски погледи Владимира Јовановића*, 1972; Душан Батаковић: „Владимир Јовановић: апостол либерализма у Србији“, *Либерална мисао у Србији*, ЦУПС, Београд, 2001.

⁴ Владимир Јовановић, чланак „Основи снаге и величине српске“, *Изабрани списи*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 196.

⁵ Владимир Јовановић, чланак „Србенда и готовани“, Владимир Јовановић, *Изабрани списи*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 105.

⁶ Препознате клике су: дворска клика, Великашка клика, Династијске клике, Клика протува, Клика „златне средине“, Клика проданих душа или крокодилска клика, црна клика...; Владимир Јовановић, чланак „Клике и странке у Срба“, *Застава*, број 26, 28. март 1869.

⁷ Владимир Јовановић, чланак „Клике и странке у Срба“, *Застава*, број 26, 28. март 1869.

⁸ „Људи добрих и благих свуд има много; само да човек гледа са своје стране да је поштен, некористољубив, добар и разуман и по овоме да се са људима влада, пак онда они који су умерено добро, њему ће сасвим бити добри.“; Милан Кујунџић, „Филозофија у Срба“, *Гласник српског ученог друштва*, број 23, 1868, Београд, 155-239, стр. 193.

народу од користи, готован хоће да зна само за свој лични укус.⁹ Одговорна, институционално утемељена, демократски орјентисана, модерно организована и политички прихватљива држава слободних грађана била је визија овог политичког становишта Срба и из Војводине. Ипак, до њеног остварења била је потребна дуготрајна борба са неизвесним исходом. „Задремале умне силе народа“¹⁰ биле су добар предуслов за однарођавање Срба. У околностима постојања Закона о народности из 1868. и тенденције његовог препуштања мађарском национализму, одлучујуће преко школства и омогућавања остварења амбиција једино путем успона на државним лествицама Угарске, асимилација је била најозбиљнији денационални процес Срба. Озбиљно узимајући у обзир овако тешку ситуацију, Ђорђе Натошевић школски надзорник и реформатор српског школства у Аустро-Угарској монархији је и написао упозорајући текст *За што наш народ у Аустрији пропада*. Анализирајући врло тешку друштвену, привредну, демографску, породичну и културну ситуацију код Срба, Натошевић је, можда за разлику од устаљеног, за ово неодрживо стање тражио узроке, пре свега у немарности својих сународника. „Тако је жалосно стање код нас свуда и у сва чему.“¹¹ Он је упозоравао и на морално и на материјално пропадање, али и на нестајање. „Ми пропадамо морално и материјално, и нестаје нас што се нерађамо и што се одрађамо.“¹² „Натошевићевој критички били су подложни сви слојеви српског друштва и његове институције – црквене и културне, а пре свих Матица српска.¹³ Декаденција и национално ниподаштавање били су примерна понашања која су се вредновала као успех у социјалној средини Монархије. „Чим ко од нас стран језик који научи, одма свој мање више побаци... тако се сами од себе и од свога утуђујемо, удаљујемо, одрођавамо.“¹⁴ Осим тога, Натошевић је критиковао и конфесионално лицемерје и верску недоследност препознатљиву код својих сународника. „Много се наших погуби и у туђој цркви. И овога чуда има само код нас.“¹⁵ Бекство од сопственог идентитета као крупна препозната слабост било је највећа препрека развоју српског народа. У његовој суштини налази се недостатак образовања и просветитељска неафирмисаност традиционалних вредности српског народа. „А шта је узрок свему овом ? Неизображење па ма колико се ко од нас својим знањем разметао, све је оно само лаж и варање, само прецењивање оне мрве знања...“¹⁶ Из недостојног негованог знања и жеље за образовањем, Натошевић је сматрао да проистичу сви „искварени“ насртаји на традиционални начин

⁹ Владимир Јовановић, чланак „Србенда и готован“; Владимир Јовановић, *Избрани списи*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 103.

¹⁰ Ђорђе Бајић, „Тихомир Остојић као писац уџбеника историје српске књижевности“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књига XIII, свеска I, Матица српска, Нови Сад, 1965, стр. 160.

¹¹ Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Библиотека Исидоријана, Београд, 2007, стр. 70.

¹² Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Нови Сад, 1867, стр. 1.

¹³ „Код оволиких наших потреба и код фонда намењена за издавање користних за народ књига, није Матица... баш наваљивала, него је ћутала...“; Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Библиотека Исидоријана, Београд, 2007, стр. 90.

¹⁴ Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Библиотека Исидоријана, Београд, 2007, стр. 71.

¹⁵ Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Нови Сад, 1867, стр.37.

¹⁶ Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Нови Сад, 1867, стр. 11.

живота. Узурпирана је породица, млади људи су се олакомили и препустили се уживању без намере да преузму одговорност одраслог човека који негује пород. „Са раскалашна живота и бекрилука пре женидбе, многи не могу ни да добију деце...небројено деце и одраслијих помре у нас пре времена.“¹⁷ На ове озбиљне социјалне проблеме надовезују се и каснији наши интелектуалци којима је стало до суочавања са сопственим недостацима и до њиховог решавања. „Позната је ствар да су наша гробља пуна и препуна мале деце. Државна статистика Угарске тврди да међу свима народима највише Срби сахрањују малу dedu до 5 година. Све је то последица незнања, неумења наше сељанке.“¹⁸ За Натошевића је основни проблем био у томе што су поменути недостаци видљиви, не код обичног народа већ код његових интелектуалних представника. „Па ова немарња за своје и гажења својега, а тиме себе самога, није код простоте, него више код оних који би имали бити пример и огледало љубави својега.“¹⁹ Отуђење интелигенције било је разлог упозоравајућем стању за опстанак народа. „Наши благородници, како се одметнуше, не знају више ни шта су ни чији су...“²⁰ Несигурност у сопствени идентитет и намера да се од њега побегне омогућили су бројне злоупотребе добронамерног карактера српског народа. Оне иду до граница неприхватљивог фалсификата у сврху стварања новог идентитета, шовинистички расположеном према српству. „...Наша браћа Хрвати...од како дођоше до власти, не знају више за Србе на овој страни: то су само Хрвати и Доситеј Обрадовић је био Хрват...па како сад и језик наш узеше и казују да је њиов, још који час па ће нас избрисати из народа, тако нас волу: оће браћа заједно с језиком да нас украду, нека има и оваква примера у историји и то на нама.“²¹ Натошевићева упозорења настала у отвореном суочавању са сопственим недостацима, пре стопедесет година више говоре о спремности за решавањем проблема и улазак у коштац са не тако ружичастом ситуацијом, и сведоче о бекству од самообмана и илузије о сопственој величини и словенској узајамности.

На прагу ове критике, уз уважавање чврсте опредељености за образовање као предуслову свих услова, и каснији припадници српске интелигенције, на прелазу векова трудили су се да надахну потрагу за идентитетом. Критикујући конзервативну улогу Матице српске, као најутицајније културне институције код Срба, мислећи појединци попут Јована Радоњића, Станоја Станојевића, Милутина Јакшића, Радивоја Врховца, Тихомира Остојића инститирали су на образовној мисији елите. „Свесна интелигенција сваког европског народа ради на том, да књигом унесе своје идеје у народ, да га њиме пробуди, освети и упуту напретку. Српска би интелигенција више него икоја имала разлог да се о том послу бави.“²² Национално опредељена српска политичка елита, међутим, иако је често критички била орјентисана према званичној дискрими-

¹⁷ Исто, стр. 30.

¹⁸ Тихомир Остојић, *Матичине књиге за народ за образовање сељачке жене*, Рукописно одељење Матице српске (у даљем тексту РОМС), М 1802.

¹⁹ Ђорђе Натошевић, *За што наш народ у Аустрији пропада*, Нови Сад, 1867, стр.39.

²⁰ Исто,стр. 41.

²¹ Исто, стр. 41.

²² Конференција у Матици српској о 'књигама за народ', Тихомир Остојић, *Извештај референта Редакцијског одбора*, Нови Сад, 1902, стр.6 и 7.

наторској државној политици Аустро-Угарске монархије, својим делима је побијала своју речитост и тиме, својим популизмом нудила народу бројна разочарења. Понуђени образац антагонистичког односа „свега другог“ у односу на прокламовано, најчешће фолклорно „српство“ говорио је о аутизму и опсени клаустрофобичних појединаца чије је крајње уточиште постајао други национални идентитет. Из тврдоглавог традиционализма, најчешће се прелазило у отворено капитуланство и одбојност према свему до тада прихватљивом. Уз тај преображај најчешће је ишла острашћена реторика одрицања и покајничка молба за прихватање заблуделог али спашеног.

Да би се то избегло било је потребно да српска елита негује процес стицања нових сазнања и то истовремено у упознавању са сопственим епистемолошким дометима као и у отворености према оном што долази изван граница домишљатости Срба. Овај процес треба да се одвија истовремено и у потпуном прожимању сазнања која у њему настају. Њихов сусрет их поставља у контекст одрживог или супротног томе. „Национална снага једног народа не показује се у тврдоглавом одбацивању свега што је страно, него у самосталности, којом она све што је у битности сродно и употребљиво прилагоди својем бићу, подреди га и стварајући употреби за национална дела.“²³ Успех у овоме био је до краја неизвестан јер су се многи, умишљећи у значај сопствене величине сматрали да је њихов рад културна мисија за народ, а заправо се радило о задовољењу форме која је, уместо подстицању знатижеље за образовањем, стварала мантру незадовољства и одбацивања. У једном тренутку у Матици српској је постојала тенденција прекомерног штампања сувопарних књига чији је ефекат у смислу образовања народа био минималан или контрапродуктиван. На то су упозоравали и угледни чланови Матице који су се слагали са намерама Тихомира Остојића. „Матица је постала читаво предузеће за писање и штампање књига и на крају карајева већина књига матичиних су за народ мртва мудрост, јер нема ко да их чита, јер их не разуме онај који чита, јер онај који их разуме то већ зна из другог бољег извора.“²⁴ Овакав утилистаристички приступ обесмишљавао је замах хуманости у развоју српске националне идеје. „Сва питања националне политике и патриотизма своде се мени ... на ово: колики ће бити педаљ земље што ће га хуманизовати људи што говоре нашим језиком.“²⁵ Такав однос квазиинтелигенцији²⁶ је нудио илузију мисаоног вођства народа, а у стварности је стварао поданике међу Србима који су нова сазнања доживљавали као непожељни баласт, а асимилаторске захтеве Аустро-Угарске власти као неизбежну неминовност.²⁷ Овако формирану си-

²³ Тихомир Остојић, *Историја српске књижевности*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1923, стр. 5.

²⁴ Радивој Симоновић, *Пред Скупштину Матице српске у Сомбору 1907*, Штампарија М. Бикара и другова, Сомбор, 8. септембар, 1907, стр. 12, РОМС М 1599

²⁵ Васа Стајић, „О хуманистичкој култури“, 1905; Арпад Лебл, *Политички лик Васе Стајића*, Нови Сад, 1963, стр. 79.

²⁶ „А извор свега зла је неспособност наше интелигенције.“; Тихомир Остојић, *Задаци српске интелигенције*, РОМС,

²⁷ „Мађарски државници, на челу са Апоњијем, веровали су да ће се на основу овога школског закона све националне мањине Угарске у времену од 40 година потпуно помађарити“; Димитрије Кириловић, *Помађаривање у бившој Угарској*, Нови Сад, 1935, стр. 58.

туаију, компрадори – њени креатори, су користили као идеалан изговор за своје политичке каријере правдајући своје поступке испразном националистичком реториком о очувању српства. Недовољно амбициозни и у одређеној мери пацификовани, они су умели и да разочарају у доследности своје малодушности. „Драги госпару, Ја се надам да Вас кр. Угарски суд није послао за браву, јер ће се бити увјерио да сте Ви добар патриота. Молим Вас да ми одмах јавите као је ствар свршила, јер ако Вас је суд нашао кривим, нећу више да имам са Вама посла – ви знате да у таким питањима ја не знам за шалу.“²⁸ Међутим, у околностима победе војске Краљевине Србије и њеног тријумфалног уласка на простор Војводине, став се мења. Та промена је имала облик потпуне ирационалне преданости у форми егзалтације, а како би прикрила раније капитуланство. „Драги госпару, Ми овде умрећемо од веселја! Дошло је и наше време! Боже мој, хвала ти да сам га доживео! Не могу више да мирно радим ни да мирно седим тако сам узрујан чекајући шта ће сваки дан донети, јер сваки доноси нешто!“²⁹ Ова појава није била непозната и није била без критике. У том критизерском напору се нарочито истицао писац Вељко Петровић. Он је још раније упозоравао на изузетну рањивост српског идентитета услед приклањања. „Добром и мудрог тактиком можда би још могли спасити млађу омладину у Сомбору из мочваре локалне апатије не само према свему што је српско, но уопће према свему, што је лепо, племенито и узвишено.“³⁰ Петровићева „искреност до бруталности“³¹ упечатљиво је дошла до изражаја у његовој пјесми *Војводино стара, зар ти немаш стида?*

Критикујући политиканство³² и страначки конформизам³³, Петровић је спочитавао највећем делу српске политичке елите да је издала националне интересе Срба и да је њен циљ била асимилација идентитета Срба у идеју мађарског политичког народа. Резигниран, он је писао да српски политички представници „кукавичлук крсте политиком ума“. Немоћ је за Вељка Петрови-

²⁸ Писмо Милана Решетара Тихомиру Остојићу, *О приликама током Првог светског рата*, Беч, 6. 04. 1915, РОМС, 11344.

²⁹ Писмо Милана Решетара Тихомиру Остојићу, *Одушевљење поводом пропасти Аустрије*, Беч, 13.10. 1918, РОМС, 6412.

³⁰ Писмо Вељка Петровића Тихомиру Остојићу, *Културни живот Сомбораца и Срба уопште*, Сомбор, 24. 07, 1905, РОМС; 6075.

³¹ Тихомир Остојић, „Народна мисао, идеја ослобођења и уједињења у историји и књижевности Војводине“, *Летопис Матице српске*, књига 300, за године 1914-1921, Нови Сад, 1921, 34-60, стр. 57.

³² О свакидашњем лицемерном политичком понашању сведоче бројна запажања. „Но ми се не чудимо, шта више, ми појмимо и правдамо дотичног господина. Та за бога он је у добу Нике Максимовића из начела био народњак; после је из начела био Апоњијевац, опет после из чврстог начела владин човек; наскоро затим био је из начела за истог оног Пају Дракулића, за која је пре тога из начела најжешће агитовао...Ма шта да је он је то из чистог начела и убеђења. Па може ли се замерити човеку, који је толико година све могуће и немогуће политичке салтомортале чинио из чистог начела – да је и сад из непогазивог уверења – стара кваренада.“; Јован Лалошевић, „Записци“, *Слога*, бр. 15, 9 (22) април 1906.

³³ „Политику већ нико не искорени из живота народа. она сама по себи и није зло. таква она постаје тек онда кад у себе упије све сокове народнога организма, прогута све културне, просветилачке тежње, кад веже и паралише сваки други покрет. таквих искључиво партијских људи има међу школованим Србима...“; Васа Стајић: „Српска читаоница у Сомбору“, 1909; Арпад Лебл, нав. дело, стр. 91.

ћа била очигледна и слуганство и подаништво су били озбиљна и остварена претња³⁴ коју је једину Краљевина Србија, својим војним успехом спречила да се оствари у потпуности. Тај војни успех био је остварен уз велике жртве и зато су очекивања била велика. Егзалтација Срба, „кукавички“³⁵ понетих је пријала и дојмила, али је њена неуравнотеженост указивала на слабост, а не приврженост српству. На то је упозоравао и Васа Стајић који је критиковао националистички популизам који се појавио у време победе војске Краљевине Србије. Он је сматрао да је његова демонстрација била пре театралност која озбиљно доводи у сумњу контекст родољубља. Тим пре уколико су ту родољубивост демонстрирали исти они политички делатници код Срба који су, у околностима Аустро-Угарске државне владавине били њени верни поданици спремни да одбаце своју националну идеју. „У прве дане ослобођења стадоше се јављати прохтеви племенске хегемоније, пансрбизма. већином људи који су се компромитовали служећи немачко-мађарској неправди, хтедоше се преко ноћи опрати, нудећи Београду своје услуге против Загреба, вичући нетрпељивост и мржњу. Противници мале Србије стадоше проповедати велику Србију и викали: доле југославија! Било, не поновило се!“³⁶ Упозоравајућа самокритика, на коју смо овом приликом инсистирали, а која је потицала од познатих јавних делатника међу Србима најчешће, у тумачењу прошлости је прихватана као становиште национално свесне друштвене елите код Срба „пречана“. Много ређа је ситуација да при историографској анализи ових казивања заинтересовани читаоци добију холистички приступ о приликама о којима се говори. Наиме, често се изостављала констатација коме је била упућена критика, односно обиму и бројности оних који су били спремни да родољубље и развој националне идеје разматрају кроз становиште патриотизма и оданости Аустро-Угарској монархији. Парцијализам у приступу и свесно избегавање целовитијег приступа ипак није могло да избрише сазнање о забрињавајућем броју спремних за компрадорски приступ. Избегавање приче о њима није онемогућило развој комформизма и подређености, већ је истрајност у фабули о прошлости у којој постоје једино они који савременом концепту одговарају управо неговало и подстицало постојање супротног става и његов експлозивни наступ у одређеном тренутку. Кретање развоја идентитета српског народа од капитуланства до егзалтације, при чему су исти актери и једне и друге појаве говори о слабостима националне идеје Срба и са простора Војводине и недовољне спремности да се суочимо са њеним недостацима .

³⁴ „...Не мичу они славни политичари око бивше Заставе и Браника...Где су сада?“, *Писмо Милана Кашићанина Тихомиру Остојићу*, 22. октобар 1918, РОМС, 5544.

³⁵ „Ми смо кукавице којима је српство само на језику, а када би требало делом, па и главом и крвљу посведочити то – онда се одричемо и имена свог.“; *О првим данима рата, по сећањима др Јована Јоце Лалошевића*, Историјски архив Сомбор, Ф-56, инв. број 549

³⁶ Васа Стајић, „Државнотворна просвета“, *Панчевац*, 13. и 14. 07. 1919.

Литература:

1. Атанацковић П. (1864): *Приносъ родолюбивыхъ мыслѣй на жертвеникъ народнога напредка*, у Новом Саду, 1864.
2. Бајић Ђ. (1965): „Тихомир Остојић као писач удѣбеника историје српске књижевности“, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knjiga XIII, sveska I, Matica srpska, Novi Sad.
3. Батаковић Д. (2001): „Владимир Јовановић: апостол либерализма у Србији“, *Liberalna misao u Srbiji*, CUPS, Beograd.
4. Ennis, Robert H. (2011): „The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities“. Dostupno na: http://faculty.education.illinois.edu/rhennis/documents/TheNatureofCriticalThinking_51711_000.pdf [17. 3. 2017.]
5. Јовановић В. (1870): *Основи снаге и величине српске*, Млада србадија, број 3, 15. јун, Нови Сад.
6. Јовановић В. (2011): „Основи снаге и величине српске“, *Izabrani spisi*, Службени гласник, Београд.
7. Јовановић В. (2011): „Србѣнда и готован“, Владимир Јовановић, *Izabrani spisi*, Службени гласник, Београд.
8. Јовановић В. (1869): „Клике и странке у Срба“, *Zastava*, број 26, 28. март.
9. Јовановић С. (1923): *Друга влада Милоша и Михаила*; Геча Кон, Београд.
10. Јовановић С. (2009): *Културни образац*, Стубови културе.
11. Лалошевић Ј. (1914): *О првим данима рата, по сећањима др Јована Јоце Лалошевића*, Историјски архив Сомбор, F-56, inv. број 549.
12. Лебл А. (1963): *Политички лик Вазе Стајића*, Proges, Нови Сад.
13. Марковић С. (2016): *Васа Стајић*, Prometej, Нови Сад.
14. Натошевић Ђ. (1867): *За што наш народ у Аустрији пропада*, Нови Сад.
15. Остојић Т. (1921), „Народна мисао, идеја ослобођења и уједињења у историји и књижевности Војводине“, *Letopis Matice srpske*, књига 300, за године 1914-1921, Нови Сад, 1 стр. 34-60.
16. Остојић Т. (1911) : *Живот Доситеја Обрадовића*, Књиžара С.Б. Цвијановића, Београд.
17. Остојић Т. (1905): *Матићине књиже за народ за образовање сељачке жене*, ROMS, М 1802.
18. Остојић Т. (1902): *Извештај референта Редакцијског одбора*, Нови Сад, 1902
19. Остојић Т. (1923): *Историја српске књижевности*, Издавачка књиžарница Геце Кона, Београд.
20. Стајић В. (1919): „Државнотворна проsvета“, *Pančevac*, 13. и 14. 07.
21. Симоновић Р. (1907): *Пред Скупштину Матике српске у Сомбору 1907*, Штампарија М. Бикара и другова, Сомбор, 8. септембар, ROMS М 1599.
22. Стојковић А (1972): *Филозофски погледи Владимира Јовановића*.
23. Скерлић Ј. (1906): *Омладина и њена књижевност 1848 – 1871*, Српска краљевска академија, Београд.

Историјски архив Сомбор:

1. Рукописно одељење Матице српске

COMPRADOR TEMPTATION ELITE AND THEIR IMPACT ON IDENTITY SERBS IN VOJVODINA – HISTORICAL BACKGROUND

Summary: Next year, it will have been 170 years since the constitution of Serbian Dukedom, that is Vojvodina, as a territorial and administrative constituent of Serbs in the Hapsburg Monarchy. This event occurred in the time of revolutionary turmoil in the monarchy - a consequence of strengthening of the Serbian national idea and autonomous attitudes in the times of multinational state. Initial success was amended into religious and educational autonomy of limited range, which effected from historical circumstances and political interest. In such circumstances, the national romanticism which was promoted into endeavors of Serbian politicians and liberally oriented youth was unacceptable to the new national and state policy of now dual monarchy - of Austria and Hungary. Despite the vision of free Serbian national state, the significant part of thenceforth Serbian elite was ready to abandon the idea of freedom and acknowledge the political reality. Among them there were those who loyalty turned to subjectedness, often abandoning their national identity. Their political attitudes were the subject of criticism of patriotic representatives of Serbian political elite, but they remained slid by adaptation to assimilation. The development of political history in this direction was a sign of instable identity traits and was a trigger to hypocrisy, which can destabilize the geopolitical situation.

Key words: elite, politics, values, weakness, identity